

האם מותר לקבל שבת מוקדם כשיודע שיצטרך אחר כך לחללה לפיקוח נפש

בימות הקיץ הארוכים, רבים נוהגים לקבל על עצמם שבת מוקדמת, ומתפללים ערבית קודם השקיעה, ואחר כך סועדים עם בני ביתם את סעודת השבת בעוד היום גדול, בעיקר מן הטעם שילדים קטנים מתקשים להישאר עירניים למשך הסעודה בשעות המאוחרות יותר.

[ישנם פרטי הלכות רבים שיש לדעת במצב שבו מעוניינים לקבל שבת מוקדם, כגון הקדמת התפילה לסעודה, וכדומה, ולא נפרטם כאן].

אצל אנשי רפואה, מצוי הדבר לא מעט בכמה וכמה מקרים, המעוררים שאלה הלכתית מעניינת. אנשי רפואה אלה יצטרכו לחלל את השבת עבור פיקוח נפש, בזמן שעבור רוב העולם עדיין אינו שבת, אך אצלם, אם יקבלו את השבת מוקדם, כבר יהיה זה שבת. אמנם מדובר בפעולה מותרת מטעם פיקוח נפש, אך אם לא היו מקבלים את השבת מוקדם, לא הייתה זו שבת עדיין, ולא היו צריכים לחללה. דוגמאות מצויות:

א. איש צוות רפואי שיש לו משמרת בבית אבות. נהוג בבתי אבות שלא לאחר אף פעם את ארוחת הערב לשעה מאוחרת, משום שהדיירים מתקשים להמתין עד הלילה, או משום שהארוחה בשעה מאוחרת מכבידה עליהם, או משום שעליהם להקפיד על זמן קבוע לארוחותיהם משום שהם נוטלים תרופות עם האוכל וכדומה. איש הצוות מעוניין להתפלל במניין בבית הכנסת של בית האבות וכן לסעוד עם כולם את סעודת השבת, אך הוא יודע שמצוי הדבר שהוא יצטרך לעשות פעולות של חילול שבת לפיקוח נפש בזמן שעד השקיעה, האם מותר לו לעשות כן?

ב. רופא שיודע שסמוך לשבת יצטרך לנסוע לבית החולים להצלת נפשות, ובבואו לבית החולים לא יוכל להתפלל כראוי ולסעוד את הסעודה, האם מותר וראוי לו לקבל שבת מוקדם ולהתפלל ולסעוד עם בני משפחתו ואחר כך לנסוע לבית החולים מעט קודם הלילה, בזמן שהוא עדיין לא שבת אצל רוב העולם, או שעליו להקפיד שלא לקבל את השבת אלא כמה שיותר מאוחר?

בתשובה שכתב רבינו מרן הרב אשר וייס שליט"א (ולא פורסמה עדיין), הוא מציין דוגמא נוספת, בחיילים בצבא שנקבע להם פעילות חיונית סמוך לכניסת השבת, ומשום שהם רוצים לקבל שבת כראוי הם מעדיפים לקבל שבת ולסעוד לפני היציאה למשימה.

עיקר הדין של תוספת שבת, שנוי במחלוקת גדולה בין הראשונים האם ישנה חובה מן התורה או מדרבנן להוסיף מחול על הקודש ולקבל את השבת על עצמו מעט לפני שקיעת החמה, או שאין כלל חובה כזאת. אך לדעת הכל, מי שאכן מקבל עליו שבת מוקדם, קבלתו תקפה ומחייבת והוא אסור לחלל את השבת מאותו הרגע ואילך.

ואמנם המדובר על פעולות שבשעתן יהיו פיקוח נפש, אך הרי אסור לאדם להכניס את עצמו למצב שבו הוא יהיה מוכרח לחלל את השבת אפילו עבור פיקוח נפש, אם הוא יכול להימנע מכך קודם לכן.

בפוסקים האריכו בכך בנוגע לדינו של המפליג בספינה ויוצא בשיירה, המבואר בסימן רמ"ח, שם מבואר שמותר להפליג לפני השבת אם יוצא לדרכו לצורך מצוה, אף שיועד שיצטרך לחלל את השבת אחר כך. מאידך, הגמרא במסכת עירובין (סז, ב) עוסקת בשאלה האם מותר למול בשבת תינוק שנשפכו המים החמים שהוכנו לרחיצתו אחרי המילה. אם נמול אותו הוא יהיה במצב של פיקוח נפש ויהיה מותר לחלל עליו את השבת, אך מאידך גיסא אפשר שלא למולו. מסקנת הגמרא שמחממין לו מים בדרך היתר, עיין שם. אם אי אפשר בדרך איסור נחלקו הרז"ה והרמב"ן. דעת הרז"ה שאין מלים אותו. דעת הרמב"ן שאכן ימולו אותו. אך זהו רק משום שאין למצוה אלא מקומה ושעתה, ואם לא מצות המילה שדוחה שבת לא היה מתיר לעשות זאת אפילו שמדובר במקום מצוה וחימום המים אחר כך הוא בגדר פיקוח נפש.

[אגב, מכח דברי הרז"ה אכן יש שהוכיחו שהאיסור להכניס עצמו למצב של חילול שבת לצורך פיקוח נפש הוא מן התורה, שאם לא כן הרי היה לנו לדחות את האיסור הזה מפני מצות מילה].

בכדי ליישב את הסתירה בין ההלכות, כתב הקהילות יעקב שיש לחלק בין מי שעושה מעשה מסויים בשבת עצמה שמחמתו הוא יצטרך לחלל את השבת עבור פיקוח נפש, שזה אסור מדאורייתא, לבין מי שעושה כך לפני השבת, שזה אסור מדרבנן בלבד. משום כך התירו לצאת קודם השבת לצורך מצוה שדוחה את האיסור מדרבנן, אבל לא התירו למול את התינוק, משום שזהו איסור מדאורייתא. וכך גם נקט הגר"נ קרליץ (חוט שני שבת חלק א פרק ח).

לעומתו יש בפוסקים שכתבו שאין לחלק בזה בין מעשה לפני השבת לבין מעשה תוך כדי השבת, ולעולם זהו רק איסור דרבנן (עיין שולחן שלמה סימן רמח ס"ק א).

בנידון שלנו, כתב הרב וייס, שמסתבר שכמו שאסור לעשות מעשה שיגרום פיקוח נפש וחילול שבת, כך גם אסור להקדים ולקבל את השבת במצב שבו ישוע שיצטרך לחללה משום פיקוח נפש.

בפשטות, אף שזהו צורך מצוה, שרוצה להתפלל כראוי ולסעוד את סעודת השבת כהלכתה, מכל מקום אין להתיר זאת אפילו לסוברים שכשנעשה מערב שבת מותר לצורך מצוה, משום שהרי במעשה זה עצמו הוא מקבל עליו את השבת.

והרב וייס מעיר שכעיקרון יש לחלק בין הסוגיות, שרק במקום ספק אם יצטרך לחלל את השבת התירו לצורך מצוה, ולא במצב ודאי, ולכן באופן שהוא יודע שעליו לנסוע לבית החולים וכדומה לאחר קבלת השבת, יש לאסור.

יסוד החילוק בין ספק לודאי בענין זה, עולה מסתירה לכאורה שיש בדברי המשנה ברורה. בסימן שמ"ד (שעה"צ ס"ק ט) כתב על מה שכתבו האחרונים לענין ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת שמבואר בגמרא שאם זוכר כמה ימים עברו מאז שיצא הוא מותר ביום השמיני לחלל שבת (שהרי ודאי לא יצא בשבת לדרכו), וכתבו האחרונים שחובתנו לעשות ביום זה כל צרכי חילול שבת שיוכל בכדי להימנע מספק חילול שבת בשאר הימים, ועל כך כתב השער הציון:

"ומזה נוכל ללמוד בזמננו דאם נתנה הממשלה הרוממה מלאכה לאיש הצבא שתהיה עשויה מתוקנת ליום השבת בצהרים, מחוייב להכין המלאכה מקודם כדי שלא יצטרך לחלל השבת, דהרי הממשלה לא צותה שיעשה דוקא ביום השבת".

אמנם מצד שני, לגבי יולדת, כתב המשנה ברורה (סימן של ס"ק א), שמן הראוי שיכינו מערב שבת את כל הנצרך בכדי שלא יצטרכו לחלל את השבת. אך לא משמע שם שיש חיוב גמור לעשות כן.

וכתב רבינו הרב וייס שליט"א (מנחת אשר שמות סימן לח), שמזה מבואר שיש לחלק בין מקרה של ודאי חילול שבת שצפוי כמו במקרה של אנשי הצבא, שאז חייב למנוע את חילול השבת אפילו לפיקוח נפש אם הוא יכול לעשות כן, לבין מצב של ספק בלבד, כמו ביולדת, שהרי אינו יודע בודאות שתלד דווקא בשבת הקרובה, ואולי יתעכב הענין עוד לאחר השבת, ובמקרה זה אכן מן הראוי לעשות מערב שבת כל הנדרש בכדי למנוע מצב של חילול השבת, אך אין חובה גמורה לעשות כן.

[אמנם, בחתם סופר בשו"ת יו"ד סימן שלח משמע שאף לעניין יולדת ישנו חיוב גמור להכין כל הצרכים עוד מערב שבת, עיין שם].

על כל פנים בנוגע לנידון דידן ישנה הערה מעניינת, על סברא שנשמעה בדור האחרון שיהיה מותר לעשות כן על ידי עצה מסויימת.

הרעיון הוא על פי דעת הסוברים שקבלת שבת מוקדמת תוקפה הוא מטעם נדר (עיין ט"ז סייק רס"ג ס"ק ג'), ולפי זה יש שרצו לומר שהוא יוכל לשייר מן הנדר כל פעולה שהיא לצורך פיקוח נפש, ואם כן לגבי כל מלאכות שבת הוא מקבל על עצמו את השבת לגמרי, ולגבי מלאכות הקשורות בפיקוח נפש לא קיבל על עצמו את השבת והרי זה כחול עבור, ולא ייחשב כמי שהכניס את עצמו לחילול שבת לפיקוח נפש.

על כך כתב הרב וייס שפשוט שאין זה נדר כפשוטו אלא הוא דין מסויים בהלכות שבת שתלוי בקבלת האדם על עצמו, אך אין תוספת שבת לחצאין, ואין בידיו להתנות שלענין פלוני הוא מקבל על עצמו את השבת ולענין אחר לאו, אלא יכול הוא לקבל על עצמו את הענין בכללותו בלבד.

למעשה, אין מדובר באתגר גדול; על מי שהענין נוגע לו לדאוג שלא לצאת לדרכו ולחלל את השבת עד לאחר השקיעה, שאז כבר החילול אינו נובע ממה שהוא קיבל על עצמו שבת מוקדם, אלא בכל מקרה כבר הייתה נכנסת השבת, והרי מותר לו לחלל את השבת עבור פיקוח נפש.

עוד יצויין, כי כפועל יוצא מדברים אלו, רופא העובד במשמרת בבית החולים סמוך לשבת, יקבל על עצמו את השבת דקות ספורות לפני השקיעה, ולא מוקדם יותר, אף אם הוא נמצא במקום שבו נוהגים לקבל את השבת מוקדם (כגון בירושלים שבה נהוג לקבל שבת 40 דקות לפני השקיעה), בכדי שיימנע כמה שיותר מחילולי שבת לצורך פיקוח נפש.